„TENTATIVE” RUSEȘTI DE REANEXARE A SUDULUI BASARABIEI (1858-1878)

RUSSIAN ATTEMPTS TO RE-ANNEX SOUTHERN BESSARABIA (1858-1878)

Eugen-Tudor SCLIFOS, ORCID: 0009-0007-8424-3868
Institutul de Istorie (USM),
Chișinău, Republica Moldova

CZU: 94:327(470:478)”1858/1878” e-mail: tudor.scl@gmail.com

The article follows the attempts of the Russian Empire to re-annex southern Bessarabia in the period of 1858-1878. According to the Treaty of Paris of 1856, the Russian Empire lost southern Bessarabia, which was returned to the Principality of Moldavia. Two years after the loss of southern Bessarabia, Russian diplomacy begins negotiations with France for the return of this territory. Only during the Eastern crisis of 1875-1878, the Russian Empire, after a secret agreement with Austria-Hungary, re-annexed the southern of Bessarabia. During the Russo-Turkish War of 1877-1878, the Romanian army gave military support to the Russian Empire, which defeated the Ottoman Empire. However, Romania has not been accepted at the peace negotiations with Ottoman Empire. According to the Treaty of San Stefano, Romania lost the southern of Bessarabia, and received Dobrogea as compensation. The Great Powers abandoned Romania, considering the issue of Bessarabia „insignificant”.

Cuvinte-cheie: *Basarabia, Diplomație, Imperiul Rus, Marile Puteri, Negociere.*

După înfrângerea Imperiului Rus în războiul Crimeii, în conformitate cu prevederile Tratatului de la Paris din 18/30 martie 1856, acesta pierdea sudul Basarabiei, care era retrocedat Principatului Moldovei, iar Marea Neagră devenea neutră. Însă la doi ani de la semnarea Tratatului de la Paris, diplomația rusă negocia un tratat secret cu Franța, care a fost semnat în martie 1859 [1, p. 106]. În timpul tratativelor franco-ruse de la sfârșitul anului 1858 – începutul anului 1859, Franța urmărind obținerea ca Imperiul Rus să devină neutră în conflictul franco-austro-sard, dar la schimb diplomații ruși cereau revizuirea Tratatului de la Paris [2, p. 126]. Aceasta însemna că Imperiul Rus dorea să reanexeze cât mai grabnic sudul Basarabiei. La rândul ei, Franța nu dorea să pună în discuție într-o perioda așa scurtă revizuirea Tratatului de la Paris. În schimb, promitea că pe viitor, diplomația franceză va susține demersurile Rusiei în acest sens. Acesta a fost un prim moment când Rusia a „reclamat” sudul Basarabiei.

În anii 60 ai secolului al XIX-lea intră în „scenă” ambasadorul Imperiului Rus la Constantinopol, P. Ignatiev. Acesta a făcut un din „recuperarea” sudului Basarabiei, obiectivul său principal [3, p. 256]. În 1870, în timpul unei discuții purtate cu Ministrul de Externe turc (Ali Pașa), Ignatiev a evidențiat faptul că era necesar de aboli ultimele

clauze ale Tratatului de la Paris din 1856. Diplomatul turc nu înaintase nici o obiecție în eventualitatea reanexării sudului Basarabiei, cu condiția ca Imperiul Otoman să păstreze Delta Dunării, iar gurile Dunării să se afle sub control internațional [4, p. 37].

În anul 1875 reizbucnește criza orientală, prin răscoala din Bosnia și Herzegovina îndreptată împotriva Imperiului Otoman. Diplomația rusă avea să se folosească de „redeschiderea” problemei orientale, pentru a-și pune în aplicare planul de a reanexa sudul Basarabiei. Într-o asemenea situație, relațiile dintre cabinetul de la Viena și Petersburg s-au strâns, aceasta apropiere datorându-se și împăratului austro-ungar Franz Joseph, dar raporturi pe care nu le agreea ministrul de externe, Gyula Andrassy. Acesta din urmă era gata să demisioneze din funcție [5, p. 8]. În această situație tensionată ce se crease, s-a implicat Otto von Bismack, care susținea ideea ca Rusia să reanexeze sudul Basarabiei, iar Austro-Ungaria să ocupe Bosnia și Herzegovina [6, p. 128].

Cum criza orientală se agrava tot mai mult, discuțiile dintre Marile Puteri s-au intensificat, căutându-se o soluție de compromis la această situație. În luna martie a anului 1876, Piotr Șuvalov (ambasador la Rusiei la Londra), în drumul său spre capitala Marii Britanii, a trecut și pe la Berlin, discutând „problema orientală” cu Bismarck. În viziunea cancelarului german, pentru a preveni escaladarea tensiunilor din zona Balcanilor, unica soluție era ocuparea acestor zone de către armata austro-ungară. Evident, Rusia urma să primească o „compensație” dacă va susține acest demers. Acesta era încă un moment în care Bismark i-a sugerat diplomatului rus, că Germania susținea reanexarea sudului Basarabiei de către Rusia [7, p. 291]. Cu toate aceste asigurări venite din partea cancelarului german, Piotr Șuvalov l-a atenționat pe cancelarul rus Mihail Gorceakov să nu se încreadă în „cuvântul” acestuia, deoarece acesta ar susține mai mult interesele Austro-Ungariei, decât cele rusești.

Un alt moment important când Rusia era „ademenită” cu ideea „recăpătării” sudului Basarabiei a fost în timpul conferinței de la Berlin din mai 1876, una la care au participat cancelarii din Germania, Austro-Ungaria și Rusia. După ce în prealabil a avut o discuție cu Bismarck, ministrul de externe Andrassy i-a relatat conținutul acesteia împăratului Franz Joseph. Conținutul suna astfel: „Bismarck s-a arătat interesat la St. Petersburg dacă Rusia ar fi satisfăcută cu reluarea Basarabiei. Acesta desigur nu era un teritoriu de mare importanță dar în interesul unei împăcări, Germania ar putea consimți la înapoierea gurilor Dunării în stăpânirea Rușilor”[8, p. 16]. În mod evident, Rusia aștepta mai mult decât niște „vorbe goale”, dorea asigurări că va reanexa sudul Basarabiei.

Momentul oportun „speculat” de diplomația rusă pentru a reanexa sudul Basarabiei, a fost întâlnirea de la Reichstadt din vara anului 1876. Împăratul rus Alexandru al II-lea, însoțit de cancelarul Mihail Gorceakov se întruneau în regiunea Boemiei cu Franz Joseph și Andrassy. În timpul unei întrevederi private, Andrassy l-a întrebat pe M. Gorceakov fără „menajamente” dacă dorește „reluarea” Basarabiei, iar cancelarul rus fără ezitare a spus un „Da” ferm, argumentând că acest teritoriu i-a fost luat [9, p. 321]. Nimic mai fals decât atât, acest teritoriu a fost anexat în mod abuziv la 1812 de la Principatul Moldovei, iar în 1856, Marile Puteri au încercat să „repare” greșala din acel an fatidic, dar până la

urmă acea retrocedare s-a făcut în interes „european”, dorindu-se scoaterea Rusiei de la orice acces la Dunăre. La Reichstadt nu a fost semnat nici un acord scris, s-a ajuns la un „consens”, la o înțelegere verbală prin care în eventualitatea înfrângerii Imperiului Otoman în război, Rusia va reanexa sudul Basarabiei, ceea ce însemna „desființarea” tuturor clauzelor Tratatului de la Paris din 1856, iar Austro-Ungaria reanexa Bosnia și Herzegovina. Această înțelegere s-a dorit a fi una secretă, diplomația românească aflând mai târziu despre aceste „aranjamente” din „culise”.

În cursul anului 1876, mai are loc o întrevedere importantă, de data această la Livadia, dintre reprezentanții guvernului principelui Carol (Ion C. Brătianu) și cei ruși în frunte cu împăratul Alexandru al II-lea, cancelarul M. Gorceakov, pentru a discuta în primul rând condițiile trecereii armatei ruse pe teritoriul României și necesitatea ajungerii la un acord în această problemă. Prim-ministrul român I. C. Brătianu l-a întrebat direct pe cancelarul rus, față de atitudinea Rusiei referitoare la sudul Basarabiei. În cursul celor două întrevederi, prim-ministrul român nu a primit răspunsuri clare, ci doar întrebări retorice: „Nu-mi place să răspund, îmi place să mi se ghicească gândurile”, sau arătându-și indignarea că i s-a adresat o asemenea întrebare: „Cum e posibil? Basarabia nu e garantată prin tratate? Credeți că noi nu respectăm tratatele?” [10, p. 39]. În cadrul acestei întruniri nu s-au aflat detaliile din „culisele” înțelegerii de la Reichstadt, iar România continua negocierile cu Rusia pentru încheierea unei convenții militare, lucru înfăptuit în aprilie 1877. Conform principalelor prevederi, Rusia garanta integritatea teritorială a României, ceea ce însemna că nu putea „atenta” la sudul Basarabiei, și condițiile trecerii armatei ruse pe teritoriul României în războiul cu Imperiul Rus. Un fapt interesant că manifestul împăratului Alexandru al II-lea, prin care declara război Imperiului Otoman al 1 aprilie 1877, a fost citit din capitala Basarabiei, orașul Chișinău.

Un alt moment când problema Basarabiei a fost adusă în discuție a fost în timpul întrevederii de la Ploiești, când principele Carol a oferit sprijinul armat al României împotriva Imperiului Otoman, iar M. Gorceakov a fost ferm că Rusia se va descurca singură și că România va obține recunoașterea independența [11, p. 223]. Cancelaru rus era nemulțumit de faptul că România a declarat război Imperiului Otoman, adoptând un ton dur în adresa ministrului de externe român, M. Kogălniceanu. În discuția privată dintre cei doi, a fost readusă în discuție problema sudului Basarabiei. De data aceasta, diplomatul rus a declarat „nonșalant” împăratul Alexandru al II-lea „nu voia să moară fără se depună pe mormântul părintelui său Tratatul la de Paris rupt” [12, p. 42]. În aceste circumstanțe, a aflat și Mihail Kogălniceau despre aranjamentele făcute la Reichstadt, dar și în baza unor surse de la Viena, că sudul Basarabiei va fi pierdut.

Ulterior, în timpul desfășurărilor operațiunilor militare de la Plevna, problema sudului Basarabiei nu a fost discutată. După ce situația armatei ruse s-a îngreunat și a suferit eșecuri în asediul Plevnei, marele-duce Nicolae a cerut sprijinul armatei principelui Carol, lucru care a contribuit decisiv la înfrângerea armatei otomane de sub comanda lui Osman-Pașa.

Comportamentul Rusiei a fost dat în vileag în momentul în care a obținut victoria împotriva Imperiului Otoman. României nu i s-a permis să participe la negocierile purtate cu delegația otomană. Mai mult decât atât, România primea „semnale” că sudul Basarabiei era pierdut, iar România urma să primească cu titlul de „compensanție” Dobrogea, la care se mai adăuga și recunoștarea independenței României.

În luna ianuarie a anului 1878, agentul diplomatic al României la Petersburg primea înștiințarea din partea împăratului Alexandru al II-lea și a cancelarului M. Gorceakov de faptul că Rusia va reanexa sudul Basarabiei, iar România va primi Dobrogea [13, p. 130]. În pofida eforturilor diplomatice întreprinse pe lângă Marile Puteri, memoriile adresate cancelariilor europene, România se vedea în „postura” de a fi abandonată și a pierde un teritoriu național important, Marea Britanie, poate unica putere în care România își puseseră toate „speranțele”, a negociat o înțelegere secretă cu Rusia în luna mai a anului 1878, în care diplomația Albionului regreta că trebuia să cedeze sudul Basarabiei către Rusia. Chestiunea sudului Basarabiei a fost soluționată printr-un abil „joc de culise” a Imperiului Rus în perioda redeschiderii chestiunii orientale, profitând de „bunăvoința” și „indiferența” cancelarului german Bismarck, care nu vedea o problemă ca Rusia să devină stăpâna gurilor Dunării.

Bibliografie:

1. Taylor, A. J. P. *The struggle for mastery in Europe 1848-1918*. Oxford: 1954. 638 p.
2. Tapier, V. Le traité secret de 1859 entre la France et la Russie. În: *Études d'Histoire Moderne et Contemporaine*. 1953. tom. V, p. 116-146.
3. Sturdza, M. D. La Russie et la désunion des principautés roumaines. În: *Cahiers du monde russe et soviétique*. 1971. vol. 12, nr. 3, juillet-septembre, p. 247-285.
4. Brătianu, Gh. I. *Basarabia. Drepturi naționale și istorice*, ediție îngrijită și note de Florin Rotaru, traducere de Ecaterina Holban. București: Editura Semne, 1995, 143 p.
5. Diaconescu, E. *Acordul de la Reichstadt (1876) și Tratatul dela Budapesta (1877)*. București: Monitorul Oficial și Imprimeriile Statului, 1943. 73 p.
6. Hauser, H. *Histoire diplomatique de l'Europe (1871-1914)*, vol. I, Paris: 1929. 476 p.
7. Harris, D. *A diplomatic history of the Balkan crisis of 1875-1878: the first year*. London: 1936. 474 p.
8. Diaconescu, E. *Acordul de la Reichstadt (1876) și Tratatul dela Budapesta (1877)*. București: Monitorul Oficial și Imprimeriile Statului, 1943. 73 p.
9. Wertheimer, Ed. Von. *Graf Iulius Andrassy: Sein Leben und Seine Zeit*. vol. III. Stuttgart: 1913.
10. Brătianu, Gh. I. *Basarabia. Drepturi naționale și istorice*, ediție îngrijită și note

de Florin Rotaru, traducere de Ecaterina Holban. București: Editura Semne, 1995, 143 p.
11. Iorga, N. *Politica externă a Regelui Carol I. Lecții ținute la Universitatea din București*. București: Institutul de Arte Grafice Carol Gobl. 1916. 311 p.
12. Damean, S. L. *România și Congresul de la Berlin (1878)*. București: Editura Mica Valahie, 2005. 384 p. ISBN 978-973-7858-97-9.
13. Rosetti, R. *Corespondența generalului Iancu Ghica* (2 aprilie 1877- 8 aprilie 1878). București, 1930. 210 p.